

Prof. UKSW dr hab. Elżbieta Karska

Warszawa, dnia 15 lipca 2019 r.

Katedra Ochrony Praw Człowieka
i Międzynarodowego Prawa Humanitarnego

Instytut Prawa Międzynarodowego, Unii Europejskiej
i Stosunków Międzynarodowych

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Anny Rolewicz-Orpiszewskiej

nt. *Odpowiedzialność organizacji międzynarodowych i odpowiedzialność państw za naruszenie prawa międzynarodowego ze szczególnym uwzględnieniem prac Komisji Prawa Międzynarodowego. Przepisanie odpowiedzialności w operacjach pokojowych ONZ,*

napisanej pod opieką naukową

prof. UW dra hab. Zdzisława Gałickiego

**w Instytucie Prawa Międzynarodowego Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego**

[Warszawa 2019, ss. 344]

W związku z powołaniem w dniu 31 maja 2019 r. przez Radę Naukową Instytutu Prawa Międzynarodowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego na recenzentkę rozprawy doktorskiej mgr Anny Rolewicz-Orpiszewskiej nt. *Odpowiedzialność organizacji międzynarodowych i odpowiedzialność państw za naruszenie prawa międzynarodowego ze szczególnym uwzględnieniem prac Komisji Prawa Międzynarodowego. Przepisanie odpowiedzialności w operacjach pokojowych ONZ*, napisanej pod opieką naukową prof. UW dra hab. Zdzisława Gałickiego przedstawiam niniejszym jej ocenę:

1. Wybór tematu rozprawy doktorskiej.

Rozprawa doktorska mgr Anny Rolewicz-Orpiszewskiej nt. *Odpowiedzialność organizacji międzynarodowych i odpowiedzialność państw za naruszenie prawa międzynarodowego ze szczególnym uwzględnieniem prac Komisji Prawa Międzynarodowego. Przepisanie odpowiedzialności w operacjach pokojowych ONZ*, dotyczy interesującego i aktualnego

zagadnienia, w tym obejmuje swym zakresem kwestię przypisania organizacji międzynarodowej odpowiedzialności w realizacji operacji pokojowych. Przedłożona do oceny rozprawa jest poświęcona zagadnieniu wybranemu z obszernego tematu, jakim jest odpowiedzialność międzynarodowa, którą Komisja Prawa Międzynarodowego zajmowała się od 1948 r., czyli prawie od samego początku swojej działalności.

Autorka podejmuje w rozprawie zagadnienie ważne i praktyczne nie tylko z perspektywy nauki, ale również z perspektywy przedstawicieli państw i organizacji międzynarodowych. O doniosłości tematu może świadczyć fakt, iż wielu przedstawicieli doktryny zajmowało się tym zagadnieniem m.in. na forum Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego czy Komisji Prawa Międzynarodowego. W tym kontekście należy również zauważyć, iż niewątpliwą zaletą wybranego tematu było jego opracowywanie w chwili, gdy dyskusja nad Artykułami o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych była, z uwagi na zakończenie prac Komisji Prawa Międzynarodowego, niezmiernie żywotna.

Jak zauważa sama Autorka (s. 22), istnieje wiele publikacji obejmujących swym zakresem analizowane zagadnienia, jednakże recenzowana rozprawa ma na celu analizę tych aspektów, które w ocenie Doktorantki są kluczowe dla prowadzonego badania zawężonego w temacie rozprawy do operacji pokojowych, które nie zawsze były przedmiotem wnikliwych badań we wspomnianych publikacjach, bądź wymagały uaktualnienia w świetle upływu czasu, który minął od ich publikacji.

Mając na względzie powyższe, wybór przez Doktorantkę tematu rozprawy doktorskiej jest trafny. Wątpliwości może budzić jednak sformułowanie odnoszące się do tytułu rozprawy. Należy zauważyć, że w procesie ewentualnego przygotowania opracowania do publikacji zasadnym zdaje się być przeformułowanie tytułu rozprawy, tak by był on krótszy przy jednoczesnym zachowaniu jego istoty.

2. Ocena merytoryczna rozprawy

2.1. Konstrukcja rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z pięciu rozdziałów, wprowadzenia i zakończenia, a także wykazu skrótów, załącznika oraz bibliografii, zawierającej materiały źródłowe, orzecznictwo, monografie i opracowania zbiorowe, artykuły naukowe i wybrane

strony internetowej.

W pierwszym rozdziale, stanowiącym punkt wyjścia dla dalszych rozważań przedstawiona została historia rozwoju pojęcia odpowiedzialności organizacji międzynarodowych w orzecznictwie oraz w doktrynie. Część ta stanowi punkt wyjścia dla dalszych rozważań Autorki. Rozdział drugi poświęcony jest porównaniu Artykułów o odpowiedzialności państw z Artykułami o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych, ze szczególnym uwzględnieniem regulacji kluczowych w odniesieniu do tematyki operacji pokojowych. Na szczególną uwagę zasługują tutaj spostrzeżenia Autorki rozwijające komentarze Komisji Prawa Międzynarodowego w tym zakresie. W rozdziale trzecim dokonano analizy prawnej instrumentu prawnego przypisania czynu w oparciu o element efektywnej kontroli. Rozdział czwarty dotyczy zagadnienia przypisania odpowiedzialności w kontekście przeprowadzanych operacji pokojowych. W ostatnim, piątym rozdziale omówiono kwestię realizacji odpowiedzialności.

Autorkę należy docenić za umiejętnie włączenie w ramy analizy konkretnych przykładów stanów faktycznych powstałych w wyniku prowadzenia operacji pokojowych przez ONZ oraz za samodzielne opracowanie tabeli porównawczej (s. 256-296) zawierającej treść Artykułów o odpowiedzialności państw i Artykułów o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych.

Przyjętą przez Doktorantkę konstrukcję rozprawy doktorskiej należy uznać za prawidłową. Struktura jest przemyślana przez co wywód Autorki został przedstawiony w sposób logiczny. Zastosowany przez mgr Annę Rolewicz-Orpiszewską układ rozprawy pozwala przyjąć, iż Autorka posiada umiejętność prowadzenia usystematyzowanego badania naukowego.

2.2. Merytoryczna strona rozprawy

Wartość merytoryczną rozprawy doktorskiej mgr Anny Rolewicz-Orpiszewskiej należy ocenić wysoko. Szczególnie ze względu na fakt, iż Doktorantka podejmując rozważania na temat odpowiedzialności organizacji międzynarodowych, w szczególności odpowiedzialności ONZ, w kontekście operacji pokojowych nie ograniczyła się zaledwie do analizy rezultatów prac Komisji Prawa Międzynarodowego w tej kwestii, ale podjęła próbę rozwinięcia komentarzy Komisji jednocześnie badając poruszaną problematykę pod kątem możliwości dochodzenia

ewentualnych roszczeń. Element ten stanowi próbę nadania badanemu problemowi waloru praktycznego, co jest niewątpliwie zaletą niniejszej rozprawy.

Wykorzystane w pracy metody badawcze to przede wszystkim metody: formalno-dogmatyczna, prawnooporównawcza oraz w ograniczonym zakresie metoda historycznoprawna. Wybór wskazanych metod badawczych należy uznać za prawidłowy.

Rozprawa opiera się na szczegółowej analizie stanu prawnego wynikającego z obowiązujących norm prawa międzynarodowego, analizy owoców prac Komisji Prawa Międzynarodowego, badaniu orzecznictwa sądów i trybunałów międzynarodowych oraz na dorobku doktryny. Doktorantka szeroko wykorzystwała materiały źródłowe, przede wszystkim dokumenty Komisji Prawa Międzynarodowego, orzecznictwo Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Międzynarodowego Trybunału Karnego dla b. Jugosławii, orzecznictwo sądów krajowych oraz liczne oficjalne analizy i opracowania, a także materiały konferencyjne. Ten bogaty materiał badawczy został dobrze wykorzystany.

We wstępie rozprawy określone zostały jej cele, które zestawiono z podstawowymi zadaniami badawczymi rozprawy. Wspomnianymi celami, poddanej ocenie rozprawy są, jak wskazuje Doktorantka, po pierwsze, obalenie tezy o progresywnym charakterze Artykułów o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych w sferze operacji pokojowych, wyrażanej niejednokrotnie w doktrynie przez krytyków Komisji Prawa Międzynarodowego, którzy twierdzili, iż Komisja Prawa Międzynarodowego formułując je nie miała możliwości oparcia swoich prac na wystarczającej ilości praktyki, dlatego też stanowią one raczej wyraz rozwiązań *de lege ferenda*, aniżeli kodyfikacji prawa międzynarodowego.

Autorka wykazuje wadliwość tej tezy poprzez zabieg zestawienia tematyki operacji pokojowych z pracami Komisji Prawa Międzynarodowego w odniesieniu, z jednej strony do Artykułów o odpowiedzialności państw za naruszenie prawa międzynarodowego, z drugiej zaś – do Artykułów o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych za naruszenie prawa międzynarodowego i ubogaca materiał licznymi przykładami orzeczeń trybunałów międzynarodowych oraz sądów krajowych. Doktorantka przeprowadzając badanie starała się uwidocznić, że w odniesieniu do operacji pokojowych ONZ, określona praktyka nie tylko istniała, ale w okresie formułowania artykułów, była w zasadzie już utrwalona. Jak trafnie zauważa Autorka, praktyka dotycząca odpowiedzi organizacji w kwestii

odpowiedzialności oraz orzecznictwo w odniesieniu do operacji pokojowych istotnie istnieją, a wagi doświadczeń, jakich byliśmy świadkami na przestrzeni ostatnich kilku dziesięcioleci nie sposób jest nie docenić.

Drugim celem rozprawy jest rozwinięcie Komentarza Komisji Prawa Międzynarodowego w odniesieniu do tematyki operacji pokojowych oraz metodologiczne wyszczególnienie tych spośród Artykułów o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych, które będą miały zastosowanie w materii operacji pokojowych, a także tych, których prawdopodobieństwo zastosowania jest duże, oddzielając je od artykułów, których znaczenie w tym zakresie będzie, zdaniem Autorki, raczej znikome. Realizacja drugiego celu rozprawy stanowi istotne wypełnienie luki w piśmiennictwie, gdyż dotychczas dostrzegalny był brak w doktrynie takiego opracowania.

Trzecim celem rozprawy jest obalenie tezy prezentowanej w doktrynie, jakoby rozwiązania przyjęte przez Komisję Prawa Międzynarodowego nie wносиły wkładu do ochrony praw osób fizycznych w kontekście możliwych naruszeń tych praw podczas prowadzenia operacji pokojowych. Autorka w sposób szczególny koncentruje się na tym zagadnieniu w ostatnim rozdziale dotyczącym kwestii implementacji odpowiedzialności. To w nim Doktorantka, nie tylko formułuje swoje stanowisko związane z tą tezą, ale także stara się udowodnić, iż Artykuły o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych stanowią ważny krok w kierunku poprawy tejże ochrony.

Docenić należy Doktorantkę za porównanie struktury Artykułów o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych, ze strukturą Artykułów o odpowiedzialności państw i zgodzić ze stawianą przez Autorkę tezą o łącznym rozpatrywaniu tych pierwszych z drugimi oraz uwzględnieniu Komentarza Komisji Prawa Międzynarodowego do Artykułów o odpowiedzialności państw.

Merytoryczną analizę Autorka rozpoczyna od historii rozwoju pojęcia odpowiedzialności organizacji międzynarodowych za naruszenie prawa międzynarodowego. Przedstawia ją w interesujący sposób, opierając się na orzecznictwie i doktrynie, uwzględniając zagadnienie operacji pokojowych. Powyższe rozwiązanie jest wyrazem konsekwentnego podejścia do tematu rozprawy.

W rozdziale drugim Doktorantka porównuje Artykuły o odpowiedzialności państw oraz Artykuły o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych za naruszenie prawa

międzynarodowego. W pierwszej kolejności wskazuje na słuszność podejścia Komisji Prawa Międzynarodowego do opracowywanej materii i w konsekwencji, oparcia Artykułów o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych na Artykułach o odpowiedzialności państw za naruszenie prawa międzynarodowego. Jak wskazuje Autorka, przyjęcie takiego *ratio legis* pozwoliło na zachowanie spójności reżimu odpowiedzialności międzynarodowej. W obliczu krytyki kierowanej w stosunku do Komisji Prawa Międzynarodowego, Doktorantka trafnie zauważa, iż nie tylko kodyfikacja międzynarodowej odpowiedzialności organizacji międzynarodowych spotykała się z krytyką. Także kodyfikacja odpowiedzialności państw była w oczach części doktryny działaniem wręcz szkodliwym dla prawa międzynarodowego i społeczności międzynarodowej.

W dalszej części rozdziału Autorka metodologicznie dzieli Artykuły o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych na artykuły nowe; artykuły, które mają swoje odpowiedniki w Artykułach o odpowiedzialności państw, ale w których przystosowanie ich do wymagań organizacji międzynarodowych wymagało zastosowania istotnych zmian; oraz na artykuły, których brzmienie oparto na zasadzie analogii. Wreszcie, w końcowej części rozdziału, co jest wyrazem konsekwencji podejścia do omawianej tematyki, Autorka wskazała szczegółowo artykuły, w przypadku których Komisja Prawa Międzynarodowego poruszyła tematykę operacji pokojowych, oraz, w konsekwencji, podzieliła artykuły na te, które, po pierwsze, będą miały zastosowanie do omawianej materii; po drugie, artykuły, które mogą znaleźć zastosowanie w niniejszym kontekście pomimo braku odniesienia się do nich *explicite* w Komentarzu Komisji; oraz po trzecie, artykuły, których zastosowanie w tej materii wydaje się mało prawdopodobne. To systematyczne i oryginalne podejście do analizowanej tematyki zasługuje na pozytywną ocenę.

Rozdział trzeci stanowi pogłębioną analizę kwestii przypisania czynu, która zdaniem Autorki, stanowić będzie kluczowy element w procesie przypisania odpowiedzialności. W pierwszej kolejności Autorka analizuje formalny podział kontroli w prowadzonych współcześnie misjach ONZ, który tradycyjnie opierał się na więzi instytucjonalnej. Ciekawym uzupełnieniem tych rozważań jest oparcie tej części rozprawy w znacznej mierze na orzecznictwie. Owo podejście zasługuje na uwagę oraz jest zabiegiem słusznym. Wprowadza ono bowiem do rozprawy element żywego, praktycznego podejścia do omawianej

problematyki. Analiza ta ma charakter pogłębiony. Autorka szeroko przywołuje stosowne źródła oraz orzecznictwo.

Rozdział czwarty poświęcony jest zagadnieniu przypisania odpowiedzialności. Autorka porównuje w tej części rozprawy podejście Komisji Prawa Międzynarodowego do kwestii naruszenia zobowiązania międzynarodowego przez organizację międzynarodową z sytuacją naruszenia zobowiązania międzynarodowego przez państwo, wskazuje na okoliczności wyłączające bezprawność czynu i wreszcie, przedstawia możliwe konstelacje przypisania odpowiedzialności międzynarodowej opierając się na konstrukcji czynu, która została omówiona w rozdziale poprzednim.

Ostatni, piąty rozdział dysertacji podejmuje problematykę implementacji odpowiedzialności międzynarodowej. Jest to więc, mająca również praktyczny wymiar, analiza możliwości dochodzenia roszczeń przez jednostki, a raczej analiza problemu ich braku, w kontekście szkód doznanych w toku prowadzenia operacji pokojowych. Autorkę cechuje w tym zakresie spory optymizm. Stara się ona bowiem uzasadnić tezę, iż pomimo ograniczeń podmiotowych, zawartych w Artykułach o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych, stanowią one ważny krok w kontekście poprawy ochrony jednostek.

W zakończeniu dysertacji, Doktorantka ponownie zwraca uwagę na aktualny charakter omawianej tematyki, wskazując na fakt, iż 10 grudnia 2017 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ ponownie skierowało na Artykuły o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych uwagę rządów oraz organizacji międzynarodowych. Rezolucja 72/122 zachęca je do przekazania informacji na temat praktyki w tym zakresie. Skierowana jest ona także do Sekretarza Generalnego ONZ z wnioskiem o sporządzenie zestawienia orzeczeń trybunałów międzynarodowych, powołujących się na Artykuły o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych tak, aby można było przeanalizować je przed 75. sesją Zgromadzenia w 2020 r., kiedy to tematyka odpowiedzialności organizacji międzynarodowych włączona zostanie do obrad Zgromadzenia Ogólnego. Wówczas ciekawym może być porównanie nadesłanych komentarzy oraz porównanie ich z owocem pracy niniejszej rozprawy. To kolejne możliwe zadanie dla Doktorantki.

Reasumując, w zakresie merytorycznym praca mgr Anny Rolewicz-Orpiszewskiej, spełnia wszelkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim i zasługuje na ocenę pozytywną. Wybór tematu jest trafny i niezwykle aktualny. Przedmiotem dysertacji są zagadnienia ważne

i interesujące. Autorka precyzyjnie formułuje oryginalne wnioski naukowe, które znajdują oparcie w cytowanym materiale źródłowych oraz w orzecznictwie. Rozprawa jest wynikiem dogłębnej analizy prawniczej, popartej trafnie dobraną literaturą, orzecznictwem oraz materiałami konferencyjnymi. Autorka rzetelnie porusza się po obszarze badawczym wyznaczonym ramami tematu, trafnie podsumowując stosowne części rozważań. Niniejsza rozprawa stanowi cenną analizę objętych nią kwestii badawczych, a także wnosi pewien wkład do rozwoju nauki prawa międzynarodowego.

2.3. Formalna strona rozprawy

Wszystkie elementy rozprawy doktorskiej są, co do zasady prawidłowo sporządzone pod względem formalnym. Recenzowana rozprawa zawiera obszerny wykaz skrótów (s. 3-11), który ułatwia czytanie pracy. Jest ona napisana dobrym językiem prawniczym. Drobne błędy redakcyjne i interpunkcyjne nie umniejszają wartości pracy (np. s. 247).

Przy ocenie formalnej rozprawy na uwagę zasługuje obszerna bibliografia. Wykaz przeanalizowanych źródeł zajmuje objętość od s. 297 do s. 344 recenzowanej rozprawy. Doktorantka zawarła w niej znaczną ilość literatury przedmiotu, która obejmuje również pozycje anglojęzyczne i francuskojęzyczne oraz stosowne orzecznictwo Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz wybranych sądów krajowych. Autorkę docenić należy za udaną próbę usystematyzowania materiałów w bibliografii.

3. Konkluzja oceny rozprawy.

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską mgr Anny Rolewicz-Orpiszewskiej, przygotowaną pod opieką naukową prof. UW dra hab. Zdzisława Galickiego w Instytucie Prawa Międzynarodowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, stwierdzam, że rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) w związku z art. 179 ust. 2 ustawy

z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669), a tym samym może stanowić podstawę do przeprowadzenia dalszych czynności w przewodzie doktorskim, w tym nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk prawnych. Wobec powyższego rekomenduję Radzie Naukowej Instytutu Prawa Międzynarodowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego dopuszczenie mgr Anny Rolewicz-Orpiszewskiej do dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Prof. UKSW dr hab. Elżbieta Karaska